

chillom, teda prvým lordom Admirality. O tomto stretnutí potom vo svojej správe napísal: „Keď som vstúpil do jeho kancelárie, pán Churchill sedel pri kozube, fajčil šesťdesiatcentimetrovú cigaru a popíjal whisky so sódou. Bolo zrejmé, že ešte pred mojím príchodom jej vypil slušné množstvo.“

Ale hlavným zdrojom pochybností o Churchillovi bol americký veľvyslanec v Británii Joseph Kennedy, ktorý nemal ministerského predsedu rád a opakovane posielal pesimistické správy o vyhliadkach Británie a Churchillovom charaktere. Raz Kennedy referoval Rooseveltovi o Chamberlainovej poznámke, že z Churchilla „sa stal slušný obojručný pijan, ktorého úsudok nie je vôbec zdravý“.

Na druhej strane však ani Londýn nemal rád Kennedyho. Manželke Churchillovho ministra zahraničných vecí lorda Halifaxa sa bridil pre svoj pesimizmus týkajúci sa šance Británie prežiť a pre predpovede, že RAF bude rýchlo zničené.

„S potešením by som ho zabila,“ napísala.

4. kapitola

Zelektrizovaní

UŽ PODEA PRVÝCH DVADSIATICH ŠTYROCH hodín v úrade bolo zrejmé, že Churchill bude veľmi odlišným ministerským predsedom. V tom, v čom bol Chamberlain – Starý parazól či Koroner – rozvážny a premýšľavý, bol nový ministerský predseda, verný svojej povesti, okázalý, dynamický a naskrze nepredvídateľný. Jedným z prvých Churchillových rozhodnutí bolo vymenovanie seba samého za ministra obrany, čo jeden odchádzajúci úradník komentoval poznámkou vo svojom denníku: „Nech nám nebesia pomáhajú.“ Tento post bol nový a Churchill mohol prostredníctvom neho dohliadať na veliteľov generálneho štábu, ktorí kontrolovali armádu, námorníctvo a letectvo. Teraz mal v rukách úplnú kontrolu vojny a tým aj plnú zodpovednosť.

Churchill rýchlo prikočil k zostaveniu vlády a už predpoludním nasledujúceho dňa vymenoval sedem kľúčových ministrov. Lordovi Halifaxovi ponechal v geste veľkorysosti a lojality post ministra zahraničných vecí a členom kabinetu sa stal aj Chamberlain vo funkcii lorda predsedu rady ministrov, čo bol post s minimom pracovných povinností, slúžiaci na premostenie medzi vládou a kráľom. Keďže Churchill nechcel Chamberlaina

okamžite vystáňovať z premiárskej rezidencie na Downing Street č. 10, naďalej býval v budove Admirality, svojom aktuálnom domove, aby poskytol Chamberlainovi čas na dôstojný odchod. Ponúkol mu priľahlý dom č. 11, v ktorom Chamberlain ako minister financií býval v tridsiatych rokoch.

Whitehallom sa prevalila vlna novej energie. Mdlé chodby ožili. „Bolo to, akoby stroje cez noc zaradili o jeden-dva stupne vyššie obrátky, schopné vyvinúť oveľa vyššiu rýchlosť, než bolo dovtedy mysliteľné,“ napísal Edward Bridges, tajomník vojnového kabinetu. Táto nová, neznáma a nepokojná energia prebehla cez všetky stupne úradníkov od najnižšie postavených sekretárok až po ministra na samom vrchole. Churchillov vplyv na Downing Street č. 10 bol elektrizujúci. Za Chamberlaina sa podľa Johna Colvilla tempo práce ani na začiatku vojny nezmenilo, ale Churchill bol dynamo. Colville žasol, že aj „vážených štátnych úradníkov bolo vidieť pobeňovať po chodbách“. Pre Colvilla a jeho kolegov v osobnom Churchillovom sekretariáte to znamenalo zvýšenie pracovného zaťaženia na nepredstaviteľnú úroveň. Churchill vydával direktívy a rozkazy prostredníctvom krátkych zápisov, ktoré diktoval pisárkam. Jednu mal vždy poruke od chvíle, ako sa ráno zobudil, až kým nešiel v noci znovu spať. Dokázali ho rozzúriť chyby v pravopise a vety, ktoré nedávali zmysel, čo bolo však dôsledkom toho, že bolo veľmi ťažké držať krok s tempom jeho diktovania, navyše skresľovaného ľahkou poruchou reči, pre ktorú ťušlavo vyslovoval hlásku s. Jedna z pisárk Elizabeth Laytonová, ktorá prišla na Downing Street v roku 1941, urobila pri prepise dvadsaťsedemstranového prejavu jedinú chybu, keď miesto „ministerstvo letectva“ napísala „minister letectva“, čím neúmyselne, no zásadne skreslila vizuálne vyznenie vety: „Minister obrany je v stave chaosu odhora až nadol.“ Podľa Laytonovej bolo Churchillovi zvlášť zle rozumieť hlavne ráno, keď diktoval priamo z postele. Ale existovali aj iné znejasňujúce faktory. „Vždy v tom bola tá nešťastná cigara,“ poznamenala Laytonová, „a obvykle chodil pri diktáte hore-dolu po miestnosti, občas mi diktoval spoza chrbta a niekedy z druhého konca miestnosti.“

Jeho pozornosti neušiel ani najmenší detail, či už išlo o štylistické, alebo gramatické chyby, ktorých sa dopustili jeho ministri vo svojich správach. Neboli napríklad navyknutí používať slovo „letisko“, ale „letisko“, nie „lie-tadlo“, ale „eroplán“. Churchill trval obzvlášť na tom, aby boli hlásenia ministrov stručné, maximálne na jednu stranu. „Nekomprimovať myšlienky je lenivosť,“ povedal.

Takáto precíznosť a náročnosť komunikácie sa udomácnila na všetkých úrovniach zodpovednosti za vývoj udalostí a rozmetala zatuchnutosť rutinnej práce ministerstiev. Churchillove komuniké sa valili denne jedno za druhým v celých tuctoch a boli vždy stručné a v dokonalej angličtine. Nebolo neobvyklé, že žiadal reakciu na komplikovanú problematiku ešte

v ten istý deň. „Ničomu, čo nebolo urgentné a čo ho nezaujímalo, nevenoval pozornosť,“ napísal generál Alan Brooke, zvaný „Brookie“, o sekretariáte na Downing Street č. 10. „Keď niečo žiada, všetko ostatné musí ísť bokom.“

Brooke si všimol, že účinok toho všetkého bol ako „lúč neúnavne slediaceho reflektora, ktorý preniká aj do tých najodľahlejších končín administratívy – takže všetci aj na tej najnižšej pozícii a v tom najnižšom postavení cítili, že jedného dňa ten lúč dopadne na nich a osvetlí, čím sa vlastne zaoberajú.“

*

VZHEADOM NA POZASTAVENIE Chamberlainovho odchodu z Downing Street č. 10 si Churchill zriadil pracovňu na prízemí v budove Admirality, ktorá mu mala slúžiť na prácu v noci. Pisárka a osobný tajomník sedeli v jedálni a denne prechádzali po cestičke pomedzi nábytok s motívom delfína a stoličky s operadlami s vyrezávanými ozdobami v podobe morských chalúh a zvíjajúcich sa morských príšer. Churchillova pracovňa sa nachádzala vo vnútorných priestoroch. Na stole mal hromadu tabletiiek, práškov a špáradiel, spôn na prichytenie rukávov, ako aj rôzne medaily, ktoré mu slúžili ako ťažidlá. Na vedľajšom stole stáli fľaše whisky. Cez deň pracoval na Downing Street.

Ale Churchillova predstava o tom, čo je to kancelária, bola dosť nekonvečná. Často sa s generálmi, ministrami a pracovníkmi svojho úradu stretával, keď bol vo vani, čo bolo jeho obľúbené pracovné miesto. Rád pracoval aj v posteli a celé hodiny sa v nej prehŕňal depešami a správami, kým pisárka sedela hneď vedľa postele. Vždy mal poruke čiernu expedičnú škatuľu, kde mával správy, korešpondenciu a zápisy od iných úradníkov, ktoré si vyžadovali jeho pozornosť; denne ju dopĺňali jeho osobní tajomníci.

Jeden návštevník prichádzal do Churchillovej spálne takmer denne. Bol to novovymenovaný náčelník generálneho štábu generál Hastings Ismay, všeobecne známy a obľúbený ako Mops, pretože sa na toto plemeno psa dosť podobal. Ismay pôsobil ako bezprostredná spojka medzi Churchillom a veliteľmi troch armádnych zložiek a pomáhal im pochopiť Churchilla a naopak. Robil to s taktom a diplomatickým šarmom. Okamžite sa stal jednou z kľúčových osôb Churchillovho takzvaného „tajného okruhu“. Ismay chodieval za Churchillom do spálne prebrať otázky, ktoré sa mali riešiť o niečo neskôr v to ráno na generálnom štábe. Inokedy tam len tak sedel pre prípad, že by ho Churchill potreboval, a jeho prítomnosť bola príjemná a upokojujúca. Mops bol obľúbencom pisárov a osobných tajomníkov. „Vďaka očiam, zhúžvanému nosu a ústam a celkovej forme tváre sa podobal na mopslíka, čo bolo úplne rozkošné,“ napísal John Colville.

„Keď sa usmial, rozžiarila sa mu tvár a človek si ľahko dokázal predstaviť, že pritom aj vrtí neviditeľným chvostom.“

Ismay bol ohromený, ako sa verejnosť vzhládala v novom premiérovi. Keď s ním kráčal z Downing Street späť do budovy Admirality, žasol, s akým nadšením zdravili Churchilla okoloidúci muži i ženy. Pred súkromným vchodom do domu č. 10 stávala skupina ľudí, blahoželali mu a povzbudzovali ho výkrikmi: „Veľa šťastia, Winnie, Boh ti žehnaj.“

Ismay si všimol, že Churchilla to hlboko dojalo. Než vstúpil do budovy, vôbec sa nehanbil prejavíť city a začal plakať.

„Tí úbohí ľudia, úbohí ľudia,“ povedal. „Oni mi tak veria a ja im na tak dlho nemôžem dať nič iné než trápenie.“

Najväčšmi zo všetkého im chcel dať pocit, že sa niečo deje, a to od samého začiatku – že sa podnikajú konkrétne kroky na všetkých úrovniach od jeho úradu až po bojové pole. Osobitne chcel, aby Británia spustila vo vojne vlastnú ofenzívu, aby urobila niečo, čokoľvek, čo by vojnu nasmerovalo priamo na „tamtoho zloducha“, ako väčšinou označoval Adolfa Hitlera. Ako hovoril pri mnohých príležitostiach, chcel, aby Nemecko „krvácalo a horelo“.

Dva dni po jeho nástupe do úradu zaútočilo tridsaťsedem bombardérov RAF na nemecké mesto Mönchengladbach v srdci nemeckého ťažkého priemyslu v Porýní. Pri nálete zahynuli štyria ľudia, z ktorých jedna osoba bola zvláštnou zhodou osudu Angličanka. Nešlo však len o rozosievanie chaosu. Cieľom tejto misie a ďalších náletov, ktoré nasledovali, bolo signalizovať britskej verejnosti, Hitlerovi a osobitne Spojeným štátom, že Británia bude bojovať. A toto posolstvo sa Churchill snažil vyjadriť aj v pondelok 13. mája vo svojom prvom prejave v Dolnej snemovni. Hovoril sebaisto, sľuboval, že krajina zvíťazí, no súčasne bol realitom, ktorý chápal pochmúrnosť situácie, v akej sa Británia práve nachádzala. V jednej vete to povedal mimoriadne jasne: „Nemám čo ponúknuť okrem krvi, driny, slz a potu.“

Hoci tieto slová vojdú neskôr do panteónu rečníckeho umenia ako jedny z najskvelejších v ľudskej histórii – o niekoľko rokov ich ocení dokonca aj Hitlerov hlavný propagandista Joseph Goebbels –, vo svojej dobe to bol len jeden z prejavov pred publikom, ktorým zmietala vlna nových pochybností, ako to obvykle býva u väčšiny z nás na druhý deň ráno. John Colville, ktorý aj napriek novej náplni práce zostával lojálny voči Chamberlainovi, to označil za „pekné rečičky“. Na túto príležitosť si obliekol do snemovne „nový svetlomodrý oblek od firmy Fifty-Shilling Tailors“, ktorá prevádzkovala veľkú sieť obchodov s lacnejším mužským ošatením, „lebo to bolo lacné a skvele to vyzeralo, čo sa podľa mňa presne hodilo k novej vláde.“

NEMECKÉ BRANNÉ SILY PRESADZOVALI svoju moc nad Nizozemskom s nemilosrdnou brutalitou. Štrnásteho mája zbombardovala luftwaffe z výšky šesťsto metrov Rotterdam, čo mal byť útok bez ohľadu na všetko, pretože pri nálete zahynulo viac ako osemsto civilistov a súčasne to bol aj signál, že podobný osud môže v najbližšej budúcnosti postihnúť aj Anglicko. Churchilla a jeho veliteľov však najväčšmi znepokojila prekvapujúca sila, s akou nemecké pancierové jednotky v súčinnosti s letectvom v úlohe vzdušného delostrelectva drvili spojenecké sily v Belgicku a vo Francúzsku, následkom čoho zoslabol francúzsky odboj a britská kontinentálna armáda, čiže Britský expedičný zbor (BEF), sa ocitla v bezprostrednom nebezpečenstve. V utorok 14. mája francúzsky premiér Paul Reynaud telefonoval s Churchillom a prosil ho, aby vyslal „pokiaľ možno dnes“ desať eskadriér stíhačiek RAF, ktoré by doplnili už predtým slúbené štyri eskadry.

Nemecko už slávalo triumf. Americký dopisovateľ v Berlíne William Shirer v ten utorok počúval, ako nemeckí rozhlasoví hlásatelia dookola ohlasujú víťazstvo. Pravidelný rozhlasový program ustavične prerušovalo jasanie nad najnovším postupom. Najprv zazneli fanfáry, potom informácia o čerstvom úspechu a napokon, ako si Shirer zaznamenal v denníku, zaspieval zbor „aktuálny hit“ *Pochodujeme na Anglicko*.

O pol ôsmej ráno nasledujúceho dňa 15. mája Reynaud znovu zavolať Churchillovi, ktorého zastihol ešte v posteli. Churchill zodvihol slúchadlo telefónu, ktorý mal na stolíku pri posteli. Cez praskanie v ďalekom éteri zachytil Reynaudove slová v angličtine: „Sme porazení.“

Churchill na to nereagoval.

„Sme porazení,“ zopakoval Reynaud. „Prehrali sme bitku.“

„Naozaj to prišlo tak rýchlo?“ spýtal sa Churchill.

Reynaud mu povedal, že Nemci prelomili francúzsku obranu pri Sedane v Ardenách neďaleko hraníc s Belgickom a cez tento prielom sa do krajiny valia tanky a obrnené vozidlá. Churchill sa snažil upokojiť svoj francúzsky náprotivok poukázaním na to, že z vojenských skúseností vyplýva, že ofenzíva po istom čase nevyhnutne stratí ťah.

„Ale my sme porazení,“ zopakoval Reynaud.

To bolo také nepravdepodobné, že sa tomu nechcelo veriť. Francúzska armáda bola predsa veľká a vycvičená, opevnená Maginotova línia mala byť nepreniknuteľná. Britské strategické plánovanie rávalo s Francúzskom ako s partnerom, bez ktorého BEF nemal šancu klásť odpor.

Churchill pochopil, že je čas priamo požiadať o pomoc Američanov. Ešte v ten deň v tajnom kábelograme prezidentovi Rooseveltovi vysvetlil, že Anglicko už na sto percent očakáva útok, ktorý príde čoskoro, a preto

sa naň pripravuje. „Ak to bude potrebné, budeme pokračovať vo vojne sami, čoho sa nebojíme,“ napísal. „Verím však, že si uvedomujete, pán prezident, že ak budú Spojené štáty príliš otáľať, ich hlas a sila sa minú účinkom. Môže vám tu ohromujúco rýchlo vzniknúť naskrze podrobená, nacifikovaná Európa, čo bude väčšia ťarcha, než akú dokážeme uniešť.“

Churchill žiadal materiálnu pomoc a konkrétne Roosevelta požiadal, aby zvážil vyslanie päťdesiatich starších torpédoborcov, ktoré by kráľovské námorníctvo využívalo dovtedy, kým Británia nespustí na vodu v rámci svojho zbrojného programu vlastné lode. Žiadal aj lietadlá – „niekoľko stoviek najnovšieho typu“ – a protilietadlové delá a muníciu, „čo bude znovu potrebné na budúci rok, ak ešte budeme nažive“.

Churchill si uvedomoval, že rokovanie s Amerikou bude nanajvýš citlivou záležitosťou, pretože tá vždy pociťovala očividnú potrebu o všetkom tvrdo rokovať či prinajmenšom sa tak tváriť. „Budeme to splácať, pokiaľ budeme môcť,“ napísal, „no chcel by som mať primeranú istotu, že ak to nebude z našej strany možné, aj tak nám dodáte všetko potrebné.“

Roosevelt o dva dni odpovedal, že nemôže torpédoborce vyslať bez osobitného súhlasu Kongresu, a dodal, že „nie som si istý, či by bolo v tejto chvíli múdre predložiť Kongresu taký návrh“. Roosevelt Churchillovi ešte stále nedôveroval, no ešte väčšmi sa obával reakcie americkej verejnosti. Okrem toho stále zvažoval, či má kandidovať aj po tretí raz, hoci svoj záujem zatiaľ verejne nedeclaroval.

Keď sa takto vyhol splneniu rôznych Churchillových požiadaviek, zakončil odpoveď slovami: „Želám Vám veľa šťastia.“

*

NEÚNAVŇÝ CHURCHILL SA ROZHODOL stretnúť osobne s vedúcimi francúzskymi predstaviteľmi, aby lepšie porozumel priebehu bojov a súčasne sa pokúsil dodať im odvahu. Napriek tomu, že vzdušný priestor Francúzska križovali nemecké stíhačky, Churchill nasadol vo štvrtok 16. mája na základni RAF v Hendone, zhruba jedenásť kilometrov severne od Downing Street č. 10, do vojenského osobného lietadla de Havilland Flamingo. To bolo Churchillovo obľúbené lietadlo: celokovový dvojmotorový stroj so širokými čalúnenými kreslami. Flamingo sa vzápätí pridalo k formácii spitfirov, vyslaných do Francúzska ako eskorta. Na palube lietadla boli aj Mops Ismay a skupina ďalších úradníkov.

Hneď po pristátí všetci pochopili, že situácia je oveľa horšia, než očakávali. Dôstojníci, ktorí ich privítali, Ismayovi povedali, že v priebehu niekoľkých dní očakávajú príchod Nemcov do Paríža. „Nikto z nás tomu nemohol uveriť,“ napísal Ismay.

Reynaud a jeho generáli znovu žiadali o ďalšie lietadlá. Churchill s veľkým sebazaprením, ale ako vždy s pohľadom do histórie prisľúbil, že vyšle desať eskadrií. V tú noc telegrafoval vojnovému kabinetu: „Z historického hľadiska by nebolo dobré, keby sme ich požiadavky zamietli a nechali ich padnúť.“

Nasledujúceho rána sa všetci vrátili do Londýna.

Prísľub vyslania toľkých stíhačiek do Francúzska znepokojil osobného tajomníka Colvilla, ktorý si do denníka zapísal: „To znamená zbaviť túto krajinu jednej štvrtiny obrany prvej bojovej línie.“

*

ÚMERNE S TÝM, AKO SA ZHORŠOVALA situácia vo Francúzsku, narastali obavy, že Hitler teraz naplno zameria pozornosť na Britániu. Zdalo sa, že invázia je nepochybná. Hlboký spodný prúd politiky appeasementu, ktorý trvalo prúdil útrobami Whitehallu a anglickou spoločnosťou, sa znovu začal predierať na povrch. Znovu sa ozvali hlasy o dohodnutí mieru s Hitlerom. Staré inštinkty prebublávali ako spodná voda cez trávnik.

Také porazenecké reči vyvolávali v Churchillovej rodine iba hnev. V jedno popoludnie pozval Churchill na obed Davida Margessona, predsedu svojho poslaneckého klubu v parlamente, za prítomnosti Clementine a dcéry Mary. Margesson patril k takzvaným mníchovčanom, pretože bol prívržencom appeasementu a v roku 1938 podporoval Chamberlainov postup vo veci Mníchovskej dohody.

Clementine bola v priebehu obeda čoraz podráždenejšia.

Od chvíle, ako Churchilla vymenovali za ministerského predsedu, bola jeho všadeprítomným spojencom, organizovala obedy a večere, odpovedala na záplavu listov od občanov. Zvyčajne chodievala v šatke zviazanej do turbanu s potlačou v podobe malých kópií vojnových plagátov a sloganov, hlásajúcich heslá ako *Pôžičkou k obrane, Do toho!* a podobne. Mala päťdesiatpäť rokov a s Churchillom žili ako manželia tridsaťdva rokov. Keď sa zasnúbili, Churchillova blízka priateľka Violet Bonhamová Carterová vyjadrila vážne obavy, či je Clementine vôbec Churchilla hodná, a odpovedala, že mu „nebude ničím viac než ozdobným prívěskom, ako som často tvrdila, a je taká jednoduchá, že by jej to vlastne ani nevadilo“.

Ukázalo sa však, že Clementine je všetko možné, len nie „prívěsok“. Bola to vysoká, štíhla žena „plnej, bezchybnej krásy“, ako pripúšťala aj Bonhamová Carterová, so silnou vôľou a nezávislá až tak, že často chodila na dovolenku celkom sama bez rodiny a na dlhší čas. V roku 1935 odcestovala sama na Ďaleký východ, kde zotrvala vyše štyroch mesiacov. S Churchillom mali oddelené spálne, k sexu dochádzalo až na jej explicitnú

výzvu. Bola to práve Bonhamová Carterová, ktorej Clementine krátko po svadbe prezradila Churchillovu svojráznu záľubu v spodnej bielizni: musela byť bledoružová a hodvábná. Clementine sa nebála pustiť do hádky, nech bol jej oponentom hocijaký nafúkanec, a hovorilo sa o nej, že je jediným človekom, ktorý sa dokáže úspešne postaviť proti Churchillovi.

Jej hnev pri spomínanom obede narastal. Margesson horlil za pacifizmus, čo jej pripadalo nechutné. Netrvalo dlho, až to už nedokázala znášať. Pripomenula mu jeho minulosť človeka, ktorý podporoval snahy o dohodu s Hitlerom, a konkrétne ho obvinila, že pomohol dostať Britániu do aktuálneho zúfaleho postavenia. Ako to opísala dcéra Mary, „verbálne ho uzemnila a potom s ním zamietla“. To nebolo nič neobvyklé. Členom rodiny bolo Clementinino „zametenie“ dobre známe. Churchill si spomínal na jeden prípad, keď si Clementine svoju obeť skutočne podala. „Clemmie sa naňho vrhla ako jaguár zo stromu,“ konštatoval.

Ale v tomto prípade s hosťom nezamietla iba sama. Bola pri tom aj jej dcéra. Obedovali v podniku Grill v neďalekom hoteli Carlton, preslávenom nablýskaným interiérom v zlatej a bielej farbe.

Mary zostala z matkinej reakcie ako obarená. „Strašne som sa hanbila a bola som zhrozená,“ zapísala si do denníka. „Mamka a ja sme boli obedovať v Carltone. Dobré jedlo pokazené beznádejou.“

Návšteva kostola bola pre Clementine ďalšou príležitosťou vyjadriť rozhorčenie. V nedeľu 19. mája sa zúčastnila na bohoslužbe v Kostole svätého Martina v poliach, slávnom anglikánskom svätostánku na Trafalgar Square, kde si vypočula kázeň tamojšieho farára, ktorá jej pripadala nevhodne porazenecká. Preto vstala a kostol pobúrená opustila. Keď sa vrátila na Downing Street, povedala manželovi, čo sa stalo.

„Mala si vykriknúť ‚Hanba!‘, že ide o znesväcovanie stánku Božieho ľžami!“ zareagoval na to Churchill.

Churchill potom odcestoval do Chartwellu, rodinného sídla neďaleko Londýna, kde si pripravil prvý rozhlasový prejav ako nový ministerský predseda, a strávil pár pokojných chvíľ na brehu rybníka, krmiac karasy a čiernu labuť.

Predtým tam žili aj ďalšie labute, ale tie zabili líšky.

*

PRE NOVÝ TELEFONÁT Z FRANCÚZSKA sa Churchill musel vrátiť do Londýna. Situácia sa dramaticky zhoršila, francúzska armáda ochabovala. Napriek vážnym správam však Churchill nepôsobil rozrušene, čo vyvolalo v Jockovi Colvillovi ďalšiu vlnu sympatií k novému šéfovi. Do denníka si v tú nedeľu zapísal: „Nech má Winston hocijaké nedostatky, zdá sa,

že je to muž na svojom mieste. Jeho oduševnenosť je nezdolná, a aj keby Francúzsko a Anglicko podľahli, mám pocit, že by spolu s tlupou korzárov viedol svoju križiacku výpravu ďalej.“

A ešte dodal: „Možno som k nemu tvrdý, ale situácia je celkom iná, ako bola pred niekoľkými týždňami.“

Na porade vojnového kabinetu o pol piatej popoludní sa Churchill dozvedel, že hlavný veliteľ britských síl vo Francúzsku zvažuje ústup k brehom Lamanšského prielivu smerom k prístavnému mestu Dunkerque. Churchill bol proti tomu. Obával sa, že sa vojsko chytí do pasce a bude zničené.

Churchill sa však rozhodol, že v takom prípade žiadne lietadlá do Francúzska nevyšle. Osud krajiny bol už na vážkach, tak by to nemalo zmysel, pretože každé bojové lietadlo bolo potrebné v Anglicku na obranu proti blížiaciej sa invázii.

Svoj rozhlasový prejav upravoval do poslednej chvíle od šiestej do deviatej večer, keď sa usadil za mikrofón rozhlasovej stanice BBC.

„Hovorím k vám po prvý raz ako ministerský predseda v ťažkej hodine života našej krajiny,“ začal.

Potom vysvetlil, ako Nemci prerazili francúzsku líniu s použitím „pozoruhodnej“ kombinácie lietadiel a tankov. Ale, pokračoval, Francúzi už v minulosti dokázali, že vedia rozvinúť protiofenzívu, a táto schopnosť by spolu s mohutnosťou a vycvičenosťou britskej armády mohla situáciu zvrátiť.

Tento prejav predurčil tón Churchillových ďalších vojnových prejavov, založených na triezvom zhodnotení faktov, presvetlenom rozumným optimizmom.

„Bolo by hlúpe zastierať závažnosť tejto chvíle,“ povedal. „Ale bolo by ešte hlúpejšie stratiť srdce a odvahu.“

Churchill vypustil akúkoľvek zmienku o možnosti, o ktorej diskutovali len pár hodín predtým na porade vojnového kabinetu, že by Británia mohla stiahnuť z Francúzska BEF.

Potom sa dotkol hlavného dôvodu, prečo predstúpil pred národ s prejavom: chcel varovať spoluobčanov, čo ich očakáva. „Keď stratí boj vo Francúzsku na sile, príde na rad boj o naše ostrovy, o celú Britániu a o všetko, čo Británia znamená,“ povedal. „V tomto stave najvyššieho ohrozenia nesmieme váhať a musíme podniknúť všetky – aj tie najdrastickejšie – kroky, ako aj vyzvať celý národ, aby zo seba vydal do poslednej všetky sily, ktorých je schopný.“

Churchill svojím prejavom niektorých poslucháčov vystrašil, no iných jeho zjavná úprimnosť – prinajmenšom tá, ktorá sa týkala hrozby invázie, ak už nie skutočného stavu francúzskej armády – podľa sekcie vnútornej spravodajskej služby ministerstva informácií, naopak, povzbudila. Sekcia si dala naozaj veľa práce s monitorovaním verejnej mienky a stavu morálky

a týždenne uverejňovala správy z viac než stovky zdrojov vrátane poštovej a telefonickej cenzúry, správcov kín a predavačov knižných stánkov vydavateľstva W. H. Smith. Po Churchillovom rozhlasovom prejave uskutočnila vnútorná spravodajská služba bleskový prieskum medzi poslucháčmi. „Zo 150 domácností v oblasti Londýna,“ písalo sa v správe, „zhruba polovica povedala, že ju prejav vystrašil a majú strach; zvyšok ‚povzbudil‘, ‚zvýšil ich odhodlanie‘ a ‚zatvrdil‘ ich“.

Churchill sa musel znovu vrátiť k bolestnému rozhodnutiu, čo so státisícami britských vojakov vo Francúzsku. Dával prednosť tomu, aby prešli do ofenzívy a prebili sa von, ale očividne už nebol čas na také hrdinstvá. BEF už ako celok ustupoval k pobrežiu, prenasledovaný nemeckými pancierovými divíziami, vďaka ktorým mal Hitler takú smrteľnú výhodu pri svojej európskej ofenzíve. BEF čelil veľmi reálnej hrozbe, že ho vyhladia do posledného muža.

Ten Churchill, ktorý v nedeľu ohromil Colvilla svojou chladnokrvnosťou, sa teraz zmenil na ministerského predsedu, ktorý bol očividne hlboko znepokojený osudom impéria, na ktorého čele stál. „Nikdy som nevidel Winstona v takej depresii,“ zapísal si Colville v utorok 21. mája.

*

NAPRIEK NESÚHLASU VELITEĽOV generálneho štábu a ďalších sa Churchill rozhodol ešte raz odletieť do Paríža, tentoraz za zlých poveternostných podmienok.

Cesta však nič nevyriešila, akurát znepokojila Clementine a dcéru Mary. „Bolo strašné počasie,“ zapísala si Mary do denníka, „a robila som si veľké starosti. Správy sú neuveriteľne zlé – človeku nezostáva nič iné, než modliť sa, aby to dobre dopadlo.“

*

SITUÁCIA BOLA TAKÁ NAPÄTÁ a tlak na všetkých taký obrovský, že sa členovia Churchillovho kabinetu zhodli, že by ministerský predseda mal mať osobného lekára, aj keď s tým sám pacient nesúhlasí. Táto úloha pripadla sirovi Charlesovi Wilsonovi, dekanovi lekárskej fakulty pri Nemocnici sv. Márie v Londýne. Ako vojenského lekára ho v predchádzajúcej vojne vyznamenali vojenským krížom za statočnosť, ktorú prejavil v roku 1916 v bitke na Somme.

V piatok 24. mája krátko pred poludním sa Wilson ocitol v budove Admirality, kde ho zaviedli hore do Churchillovej spálne. „Mal som sa stať jeho lekárom,“ zapísal si Wilson do denníka, „no nie preto, že by som to chcel,

ale pre niektorých členov kabinetu, ktorí pochopili jeho kľúčovú úlohu a dospeli k rozhodnutiu, že niekto by mal dohliadať na jeho zdravotný stav.“

Už bolo takmer poludnie, ale keď Wilson vkročil do spálne, našiel Churchilla ešte v posteli. Sedel opretý o posteľnú opierku a čítal. Ani nezodvihol zrak.

Wilson pristúpil k peľasti postele. Churchill jeho prítomnosť vôbec neregistroval a čítal ďalej.

Po chvíli – čo sa Wilsonovi „zdalo ako dosť dlhý čas“ – Churchill odložil dokument, ktorý čítal, a netrpezlivo povedal: „Netuším, prečo okolo toho robia také haló. Nič mi nie je.“

A čítal ďalej. Wilson stál bez pohnutia vedľa postele.

Po ďalšej hodnej chvíli Churchill náhle odhodil opierku, odhalil sa do pol tela a vyštekol: „Mám poruchu trávenia,“ – čiže pálenie záhy, ako to budú označovať neskoršie generácie, – „a takto to liečim.“

A začal robiť dychové cvičenie.

Wilson ho pozoroval. „Jeho veľké biele brucho sa pohybovalo hore a dolu,“ spomínal si neskôr, „keď niekto zaklopal. Premiér schmatol prikrývku, lebo do miestnosti vošla pani Hillová.“ Reč je o tridsiatničke Kathleen Hillovej, Churchillovej obľúbenej osobnej sekretárke. Ona a jej pisárka boli Churchillovi vždy poruke, či už bol oblečený, alebo nie.

„Krátko nato,“ napísal Wilson, „som sa porúčal. Naozaj nemám rád takúto prácu a nemyslím, že to môže trvať dlho.“

*

PODEA COLVILLA CHURCHILL LEKÁRSKU starostlivosť naozaj nepotreboval. Vyzeralo to, že je v poriadku, a znovu sršal dobrou náladou na rozdiel od depresie, v ktorej bol niekoľko dní predtým. Neskôr v ten piatok prišiel Collville do Admirality a našiel Churchilla „oblečeného v tom najligotavejšom kvetovanom župane, ako bafá cigaru a vystupuje z hornej vojrovej miestnosti do svojej spálne“.

Šiel si dať jeden zo svojich denných kúpeľov, ktoré mu precízne – teplota tridsaťšesť stupňov a vaňa naplnená do dvoch tretín – pripravoval jeho osobný komorník Frank Sawyers, („ten vtieravý, otravný Sawyers“, ako si zapísal Collevile), ktorý mu bol nonstop k dispozícii. Churchill sa kúpал dvakrát denne, čo bol jeho dlhoročný zvyk bez ohľadu na to, kde bol a akokoľvek to bolo urgentné, či už išlo o poradu s francúzskymi predstaviteľmi na veľvyslanectve v Paríži, alebo to bolo na palube jeho premiárskeho vlaku, kde mal v kúpeľni aj vaňu.

V onen piatok, keď sedel vo vani, sa jeho pozornosti dožadovovalo niekoľko dôležitých telefonátov. Churchill vyliezol nahý von, obmotal sa uterákom a potom si vzal telefón. Colville stál celý čas nablízku.